

<https://doi.org/10.52505/llf.2026.1.05>
CZU: 070.48:82-7(498.4):316.485.26

RÂSUL CA FORMĂ DE REZISTENȚĂ ÎN PRESA UMORISTICĂ TRANSILVĂNEANĂ. CAZUL REVISTEI „CALICUL”

Ștefana MAN

E-mail: stefana.man@stud.ubbcluj.ro

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2064-6657>

Universitatea Babeș-Bolyai,

<https://ror.org/02rmd1t30> (Cluj-Napoca)

LAUGHTER AS A FORM OF RESISTANCE IN THE TRANSYLVANIAN HUMOROUS PRESS. THE CASE OF *CALICUL* MAGAZINE

Abstract

This paper examines nineteenth-century Romanian feuilleton literature through the satirical periodical „Calicul” (Sibiu, 1881-1933), emphasizing its role in shaping public opinion and cultural discourse. It explores how irony, humor, and caricature functioned as journalistic tools to expose political demagoguery, social inequality, and cultural tensions, offering an alternative history of events. Situated within the dynamic evolution of the Romanian press, „Calicul” exemplifies the dual mission of humorous journalism: to entertain as a form of resistance and to morally instruct. The study analyzes the magazine’s use of anonymity, parody, and grotesque exaggeration to evade censorship and criticize abuses of power. By transforming laughter into a form of civic resistance, „Calicul” contributed to a collective ethical consciousness and to the broader project of national emancipation. Ultimately, the research underscores the importance of humorous journalism in Transylvania as a vital intersection of politics, culture, and literary innovation.

Keywords: satirical press, humor, irony, caricature, *Calicul*, nineteenth-century Transylvania.

Rezumat

Această lucrare examinează literatura foiletonistică românească din secolul al XIX-lea prin prisma periodicului satiric „Calicul” (Sibiu, 1881-1933), evidențiind rolul său în formarea opiniei publice și a discursului cultural. Studiul explorează modul în care satira, ironia, umorul și caricatura au funcționat ca instrumente jurnalistice pentru a denunța demagogia politică, inegalitățile sociale și tensiunile culturale, oferind, totodată, un spațiu alternativ de interpretare și comentare a evenimentelor. Integrat în contextul evoluției presei românești, „Calicul” exemplifică dubla misiune a jurnalismului umoristic: de a distra, ca formă de rezistență socială, și de a instrui, ca formă de intervenție morală.

Lucrarea analizează utilizarea anonimatului, a parodiei și a grotescului ca mijloace de evitare a cenzurii și de critică a abuzurilor de putere. Prin transformarea râsului într-o formă de rezistență civică, „Calicul” a contribuit la formarea unei conștiințe etice colective și la desfășurarea procesului mai amplu al emancipării naționale.

Cuvinte-cheie: presă satirică, umor, ironie, caricatură, „Calicul”, Transilvania secolului al XIX-lea.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, presa românească din Transilvania se dezvoltă în strânsă legătură cu transformările politice, sociale și culturale ale epocii, devenind un mediu al dezbaterii publice și al afirmării identitare. În acest context, publicațiile umoristice și satirice constituie o categorie distinctă în peisajul publicistic prin modul în care utilizează ironia, umorul și caricatura ca forme de comentariu critic asupra realităților vremii. Dincolo de faptul că reprezintă niște surse de divertisment, aceste periodice contribuie la articularea unui discurs perceput ca o formă de rezistență, orientat împotriva abuzurilor administrative, a demagogiei politice și a inegalităților generate de regimul austro-ungar. Articolul de față analizează revista satirică „Calicul” (Sibiu, 1881-1933), privită ca studiu de caz relevant pentru dinamica presei transilvănene de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Prezenta cercetare își propune să investigheze mecanismele discursive prin care publicația construiește o formă de critică socială și civică, urmărind modul în care strategiile retorice textuale și vizuale au fost convertite în instrumente de subversiune politică și de intervenție de natură etică în spațiul public. Pentru a demonstra această ipoteză, metodologia cercetării îmbină perspectiva istorico-literară cu analiza discursului și analiza tematică a textelor publicate în „Calicul” prin metoda *close reading*, urmărind relația dintre formele comicului și contextul politico-cultural al epocii.

Secolul al XIX-lea marchează perioada în care se formează statul român modern, fiind caracterizat de transformări politice și culturale profunde, precum și de implicarea activă a scriitorilor în viața publică. Această angajare se concretizează într-o activitate culturală amplă, observabilă și la nivelul gazetăriei. Presa devine, astfel, o importantă instituție culturală a epocii, contribuind la dinamizarea vieții intelectuale și a dezbaterilor publice, după cum observă Dumitru Popovici: „În paginile acestor ziare și reviste se făuresc crezurile politice și sociale ale timpului, aici se dezbate problemele capitale ale literaturii române, aici se stabilesc directivele culturale” (1969, p. 44). Rolul presei se manifestă atât prin activitatea literară și culturală prolifică pe care o susține – dezbaterile problemelor de limbă și literatură, promovarea operelor literare de circulație universală traduse în limba română –, cât și prin varietatea subiectelor abordate în gazete: principii politice, chestiuni care vizează corectitudinea și moralitatea, educarea populației cu privire la igiena personală, prevenirea bolilor ș.a. Totodată, presa reflectă tensiunile sociale și politice ale epocii și devine un instrument de exprimare a revendicărilor românilor din Transilvania, participând la procesul de formare și consolidare a unei identități colective. De altfel,

revistele de umor surprind spiritul revoluționar într-o manieră diferită față de cea regăsită în literatură sau în presa clasică. Prin intermediul ironiei, satirei și caricaturii, acestea construiesc un tip de discurs critic care, datorită libertății expresiei comice și a caracterului polemic, provoacă adesea reacții controversate în spațiul public.

Cercetările dedicate gazetăriei umoristice din secolului al XIX-lea evidențiază faptul că aceasta conservă o perspectivă alternativă asupra evenimentelor epocii, valorificând puncte de vedere și luări de poziție menite să critice realitățile sociale și politice într-o manieră atractivă pentru publicul vremii, în acord cu principiul „ridendo castigat mores”. Publicațiile periodice din această perioadă reflectă transformările profunde de ordin economic, politic și social, iar ecourile Revoluției franceze din 1789-1791 și ale războaielor napoleoniene se resimt în temele abordate și în modul de articulare a opiniilor (Rad 2008, p. 31). Astfel, presa umoristică nu urmărește doar informarea cititorului, ci își propune să demaște și să sancționeze abuzurile de putere, incoerențele ideologice și derapajele morale prin intermediul unui discurs accesibil, polemic și satiric.

Publicarea revistei „Tutti Frutti” în 1861 marchează debutul gazetăriei umoristice din Transilvania, care apare pe fundalul unei crize sociale generate de instaurarea noului regim liberal. Deși autoritățile, prin adoptarea unor acte constituționale își asumă obligația de a restabili autonomia Transilvaniei și reprezentarea politică egală, acestea se dovedesc a fi promisiuni de fațadă. Foile umoristice sprijină revendicările formulate în cadrul programului de la Blaj din 1848-1849 (Popovici 1969, p. 13). Demersul lor, marcat de un puternic caracter național, se înscrie în orizontul ideilor politice și culturale care traversează Europa secolului al XIX-lea, aflate sub influența devisei „Liberté, égalité, fraternité”. În acest sens, Ion Breazu remarcă importanța presei în procesul afirmării identitare a românilor transilvăneni: „Dintre așezămintele pe care românismul din Transilvania și le-a creat în lupta lui seculară pentru existența și afirmarea națională, fără îndoială că cel mai original este presa” (1944, p. 113).

Prin intermediul ironiei, al persiflării și al caricaturii, periodicele de umor contribuie direct, după cum observă Constanța Trifu, la „însănătoșirea vieții publice” (1974, p. 6). Acest tip de manifestare publicistică evidențiază caracterul contradictoriu al realităților politice, punând în lumină „enormitățile și deruta autorităților deșteptate în fața unei lumi noi” (Arieșan 2010, p. 377). În același timp, secolul al XIX-lea este caracterizat drept „un secol pudic” (Pîrvulescu 2011, p. 30), context în care periodicele umoristice încalcă convențiile sociale atât prin utilizarea unui limbaj licențios, cât și prin caracterul polemic al conținutului pe care îl propun, folosind anonimatul, caricatura și exagerarea grotescă pentru a ironiza personalitățile și moravurile epocii. Potrivit autoarei, succesul acestui tip de discurs este legat și de interesul publicului pentru aspectele mai puțin vizibile ale realității sociale și politice, respectiv de o curiozitate orientată către reprezentările negative ale acesteia.

Complexitatea acestui gen publicistic derivă din articularea nuanțată a categoriilor comicului. Pentru a evita suprapunerile conceptuale și riscul unor pleonasme teoretice,

este necesară distingerea între satiră, ca atitudine critică militantă, cu scop punitiv, ironie, ca strategie retorică bazată pe disimulare și antifrază, și umor, ca dispoziție comprehensivă și autoreflexivă.

Unul dintre procedeele centrale utilizate de publicațiile umoristice este ironia, ale cărei forme și funcții se modifică în raport cu transformările culturale și istorice. În studiul *Politica ironiei în poezia românească sub comunism*, Corina Croitoru urmărește evoluția conceptului și identifică mai multe tipuri de ironie (socratică, retorică, romantică, modernă și postmodernă), dintre care două sunt subsumabile specificului secolului al XIX-lea: cea retorică, de natură lingvistică, și cea romantică, de natură filosofică (Croitoru 2014). În cazul revistei „Calicul”, forma râsului reprezintă un procedeu subversiv, ce poate fi decriptat prin grila teoretică a lui Mihail Bahtin: în studiile sale dedicate culturii populare, Bahtin teoretizează râsul carnavalesc ca o manifestare capabilă să anuleze ierarhiile oficiale și dogmele puterii (1974, p. 12). Prin utilizarea elementelor de grotesc, a limbajului frust și a coborârii realităților înalte în planul derizoriului sau al cotidianului, revista demitizează discursul oficial al regimului. Această dinamică se explică și prin caracterul dual al comicalului, evidențiat de Terry Eagleton, care distinge între o dimensiune conciliantă, asociată detensionării și sociabilității, și o dimensiune critică, orientată spre sancționarea contradicțiilor și a abuzurilor sociale (2019). În paginile foii sibiene, funcția critică a umorului devine predominantă. Ea se subordonează direct principiului *ridendo castigat mores*, prin intermediul căruia râsul încetează să mai fie tratat drept o simplă formă de divertisment, transformându-se într-un instrument legitim de contestare politică și corecție morală.

Totodată, geneza caricaturii în România coincide cu manifestarea mișcărilor emancipatoare din secolul al XIX-lea, parcurgând un proces de consolidare în cadrul foilor satirice. În studiul *Frondiștii. Caricatura politică în presa românească 1859-1899*, Alexandru Gavrilesco analizează relația dintre activismul intelectual și discursul vizual satiric, evidențiind modul în care caricatura participă la comentarea și contestarea realităților politice ale epocii. Astfel, caricatura se constituie nu doar ca formă artistică, ci și ca instrument critic și document cultural al vremii. Modalitate de exprimare plastică și subversivă, caricatura se dezvoltă liber, fără constrângerile normative ale literaturii. Ea beneficiază de „o stilistică proprie, deconspirând viața în umbrele ei, pictura și satira acceptându-se mutual” (Gavrilesco 2015, p. 103).

Un exemplu relevant pentru modul în care presa umoristică transilvăneană utilizează satira ca instrument de critică socială și politică îl reprezintă revista „Calicul”, publicată la Sibiu între 1881 și 1933, pe fondul tensiunilor și al semnelor de criză ale monarhiei austro-ungare (Grămadă 1974, p. 20). Revista îl are ca redactor pe avocatul Ioan Popa, iar printre colaboratori se numără și I. Pop Reteganul, care semnează sub diverse pseudonime, precum „Doctor Zeno”, „Stan pățitul” sau „Unul din cursul limbii maghiare”. Încă din primul său număr, revista „Calicul” se angajează să fie un „medicament universal”, destinat „bolilor și slăbiciunilor” societății,

sugerând o natură duală a termenului, înțeles simultan ca leac și otravă (Derrida 1997, p. 95). Din această perspectivă, revista își asumă atât o funcție remedială, orientată spre corectarea moravurilor și a disfuncțiilor sociale, cât și una critică, bazată pe demascarea abuzurilor și a imoralității din spațiul public. Redactorul revistei, I. Popa, îi încurajează pe colaboratorii publicației să își păstreze anonimatul sub pseudonimul pe care îl vor folosi, tocmai pentru a stimula „manifestarea unui ascuțit spirit critic, a unei atitudini combative, ferme și îndrăznețe” (Grămadă 1974, p. 22). Contextul sociopolitic influențat de existența cenzurii contribuie, de asemenea, la configurarea stilului polemic al publicației. Presa epocii funcționează într-un climat marcat de restricții și sancțiuni fluctuante, fapt care determină recurgerea frecventă la ironie, exagerare și limbaj satiric. Referindu-se la propria metodă de scriere, I. Popa mărturisește: „Modul scrierii mele totdeauna se condiționează de natura obiectului de care scriu..., despre obiectele murdare, murdar scriu!” (*Ibidem*, p. 29). Prin acest gen de strategii discursive, revista – pe care I. Popa o numește „biblia făr’delegilor” – se transformă într-un instrument principal de analiză și critică a realităților sociale și politice. Un exemplu relevant în acest sens este articolul „Pere lume, nu pere Ungaria”, în care discursul satiric construiește, sub forma unui presupus „proiect de lege”, o caricatură a excepționalismului politic și național promovat de autoritățile maghiare:

Toată lauda înaltului nostru regim, că se îngrijește cu toată seriozitatea de viitorul Ungariei. De când o cometă vine, alta se duce, și care de care amenință existența pământului, cercurile mai înalte decizătoare din Budapesta se stăpânesc de serioase temeri. Și pentru ce un vagabond de cometă să nimicească Ungaria, până când înaltul nostru regim dispune de o grămadă de vagabonzi, care, cu multă predilecție, fac Ungariei acest serviciu?! Din incidentul acesta înaltul nostru regim a pregătit pentru sesiunea prezentă a corpurilor legiuitoare următorul proiect de lege:

1. Dacă lumea voiește a se prăpădi, cu Dumnezeu, Ungaria nu voiește asta.
2. Regimul Ungariei, în caz de lipsă, cu puterea armelor, se va opri ca acea parte a lumii, afară de Moldova, să supraviețuiască.
3. În caz să se prăpădească cealaltă lume, regimul Ungariei va îngriji de construirea unui glob de pământ separat unguresc (Calicul 1883, p. 10).

Prin intermediul presupusului „proiect de lege”, autorul reușește să articuleze o logică a excepționalismului național, sugerând tendința autorităților de a-și extinde prerogativele dincolo de limitele guvernării politice, până la nivelul unui control asupra destinului însuși. În contextul politic al integrării Transilvaniei în Regatul Ungariei, acest tip de discurs ironic funcționează ca o formă de demistificare a retoricii oficiale privind „viitorul Ungariei”, relevând mecanismele de excludere și marginalizare a populației românești.

Pe lângă dimensiunea satirică și polemică a articolelor publicate, „Calicul” atrage atenția și prin libertatea limbajului utilizat, aspect care provoacă reacții diferite în

rândul cititorilor și al publicațiilor concurente. Un exemplu relevant îl reprezintă mesajul redacției publicat la finalul unui număr al revistei: „Dați la *Calicul* ce e al *Calicului*, și pe cei ce vă fură *Calicul*, ca să-l citească fără să-l plătească, dați-i dracului. Rușinea neamului lor sunt și vor rămâne toți cei ce fură gazete abonate de alții și le citesc în tufă” (*Calicul* 1883, p. 10). Limbajul direct și familiar devine marca unui stil provocator, utilizat strategic pentru a construi o relație de complicitate cu publicul. Îndepărtându-se de rigorile presei epocii, revista își fidelizează cititorii prin autenticitatea discursului. După cum se obișnuiește începând cu această perioadă, ziarele conțin, de regulă, o pagină sau două destinate reclamelor și anunțurilor publicitare ale altor publicații sau afaceri. În acest context, pentru a evidenția în continuare spiritul ironic și umoristic al redacției gazetei „*Calicul*”, am selectat o reclamă pentru abonamentul revistei, apărută în „*Foaia poporului*”, în care I. Popa își prezintă astfel ziarul: „*Calicul* este scriptura adevărului. Deviza lui: Râs cu orice preț. [...] Eu – scrie un abonat către redactorul nostru – citesc *Calicul* de două-trei ori și-n continuu râd. Adeseori la a treia citire dau de cugetări ascunse, care îmi potențează râsul” (*Foaia Poporului* 1904, p. 23).

După cum s-a menționat anterior, receptarea este ambivalentă, oscilând între apreciere și critică vehementă. Pentru a ilustra atitudinea negativă vizavi de activitatea publicației, am selectat un articol din „*Tribuna Sibiului*”, intitulat *O rușine a neamului nostru*, în care autorul realizează următorul portret: „vorbe nespălate, termeni drastici, metafore și comparații cu lucruri obscene sau scârboase, glume mojicești, umor de la cârciuma Țiganilor. [...] Și aceasta este buba socială. [...] Efectul acestei poluări este ca *Calicul* e tolerat în cele mai bune familii, îl găsim în saloanele de primire ale cucoanelor, ajunge în mâinile tinerimii și propagă confuzia între cuviincios și necuviincios” (*Tribuna Sibiului* 1891, p. 494). Aceste reacții relevă faptul că spiritul polemic și convențiile revistei nu sunt întotdeauna înțelese corect de publicul epocii. În ciuda acuzelor și a tentativelor de discreditare venite din partea redacției „*Tribuna Sibiului*”, revista satirică își păstrează credibilitatea în fața publicului. De altfel, cititorii apreciază această publicație datorită promovării valorilor morale și libertății de exprimare, văzute ca forme de rezistență în fața unui climat politic marcat de corupție.

Ca dovadă a faptului că este o revistă scrisă pentru și cu aportul membrilor societății sibiene, I. Popa îi încurajează pe cititori să trimită la adresa redacției scrisori în care să semnaleze diferite probleme demne de a fi discutate în cadrul următoarelor numere: „Domnilor corespondenți și doamnelor corespondente! Cu toată plăcerea vă fac servicii prin prelucrarea humoristică și satirică a materialului trimis, dar una v-am rugat și vă rog: Comunicați-mi adevărul faptic, și lăsați-mă pe mine să vă fac minciuni din adevărul comunicat” (*Calicul* 1886, p. 9).

Astfel, în rubricile intitulate „*Urzică Scandalografescu*”, „*Cucoana gurădulce*” și „*Popă colac și Popă pupăză*”, autorii își iau libertatea de a aborda problemele curente într-un stil satiric specific, adesea însoțit de caricaturi. Articolele au diverse

forme – dialog, proză, poezie, imitând discursuri bisericești, proverbe și zicale din popor (Grămadă 1968, p. 74) ș.a. În anumite cazuri, fidelitatea textelor în raport cu evenimentele perioadei cuprinse între anii 1881 și 1899 îngreunează semnificativ decriptarea sensului ironiilor, fiind necesar un demers aprofundat de familiarizare cu climatul politico-social. În alte cazuri, aceste realități social-politice sunt ușor de descifrat și pentru cititorul modern. Un exemplu relevant este următorul fragment:

Rezultatele politicii maghiare de opoziție pasivă au dus pe Români din Transilvania la consultarea minții lor. Tot în anul 1877 a adoptat nația română din Transilvania teoria politicii lui Deac și a decretat, în dieta din Miercurea, politica opozițiunii pasive. Năzuința lor a fost câștigarea raiului politic, dar le-a umblat ca lui Adam, au fost siliți, ca și acesta, a lăsa raiul îngerilor [...]. Însă: Ce se naște din pisică, tot șoareci mănâncă. Teoria politicii de opozițiune pasivă a produs la Români, ca și la Maghiari un dualism. La maghiari dualismul austro-maghiar, la Români dualismul activiștilor și al pasiviștilor. Eu am auzit pe doi inși certându-se și zicând unul celuilalt: „Mă, om de nimica, mișelule, hoțule – mă activistule!” (Calicul, 1886, p. 8).

Acest articol face referire la contextul politic creat după integrarea Transilvaniei în Regatul Ungariei din 1867, moment care provoacă o dezamăgire profundă în rândul românilor. În fața maghiarizării forțate și a lipsei de drepturi politice, românii, în 1869, refuză să participe la viața politică oficială ca formă de protest față de nedreptăți (Lungu 1993, p. 11) – practică reafirmată și în cadrul adunării de la Miercurea din 1877. Textul este o reflecție critică și ironică asupra efectelor politicii de opoziție pasivă adoptată de românii din Transilvania. El subliniază ineficiența și diviziunile interne rezultate din această strategie prin intermediul satirei și al limbajului popular.

Un alt exemplu relevant este articolul „Pace sau Război?”, în care revista ironizează cursa europeană a înarmărilor (Wills 2023) și participarea Regatului Ungariei la această dinamică militaristă, invocând patriotismul:

Asta-i întrebarea zilei, dar nimeni nu știe ce va răspunde noaptea! Cu alte cuvinte, până când în trecut, oamenii numai odată-n viață puteau împărtăși dulcea și glorioasă plăcere de a muri pentru patrie, în zilele noastre, prin ajutorul puștilor cu repetiție, oricui i se dă dulcea și plăcuta ocazie de a muri într-un minut de 25 de ori pentru patrie. Ferice de bunii patrioți ai Ungariei! Judecând după înarmările tuturor statelor europene, pacea e asigurată, și desigur până atunci asigurată, până când se vor afla puști de acelea, pe care le vei putea trimite singure-n bătaie, și cătanele se vor putea juca neconturbate prin birturi sau cafenele, cărți sau biliard! Vorbă veche: „Si vis pacem para bellum”, sau pe românește: Dacă vrei ca soacră-ta să tacă, ține-ți palma gata, ca s-o ridici peste pupăză! (Calicul 1887, p. 7).

Autorul imaginează un viitor utopic, în care tehnologia militară automatizată va merge la război în locul soldaților, care se vor putea relaxa în birturi. În acest fel, articolul construiește o critică ironică a modernizării militare și a discursului oficial, care legitimează acumularea armamentului în numele asigurării securității. Privit retrospectiv, textul capătă o dimensiune ironică în raport cu amploarea violenței care va caracteriza Primul Război Mondial. Viziunea caricaturală a unui război cunoscut drept „La der des ders”, menit să garanteze pacea și să protejeze viețile soldaților, se dovedește o iluzie amară, demascată de amploarea fără precedent a violenței și distrugerii din timpul primei conflagrații mondiale. În acest sens, articolul surprinde tensiunea dintre discursul cu privire la modernizarea militară și consecințele reale ale dezvoltării tehnologice în domeniul războiului, sugerând modul în care progresul tehnic, asociat oficial ideii de securitate și stabilitate, poate deveni un instrument al distrugerii la scară largă.

Alături de ironie și umor, caricatura reprezintă unul dintre instrumentele importante, utilizate de presa umoristică a secolului al XIX-lea. Deși publicații precum „Gura Satului” sau „Ghimpele” valorifică într-o măsură mai mare caricatura, revista „Calicul” nu pune la fel de mult accent pe aceasta metodă de exprimare. Totuși, caricatura rămâne relevantă pentru mecanismele satirice cultivate de publicație, motiv pentru care consider utilă integrarea unui exemplu în cadrul analizei de față. În acest sens, am ales coperta revistei (vezi *Anexa I*)³. Desenul caricatural de pe copertă funcționează ca un manifest vizual al publicației, sintetizând, prin intermediul personajelor reprezentate, ierarhiile și tensiunile sociale ale epocii. În prim-plan apare figura calicului ambulant, în timp ce în plan secundar sunt reprezentate figurile micilor boieri, sugerându-se astfel o inversare simbolică a raporturilor de autoritate și o demitizare a ierarhiilor sociale. Prin aceste poziționări, calicul e configurat ca o emblemă a observatorului lucid, cinic al societății, și, implicit, al adevărului. Desenul amplifică rolul revistei de instrument al rezistenței culturale, care transformă râsul într-o formă de intervenție etică. În același timp, coperta creează o sinteză a publicației propriu-zise prin intermediul foilor răsfire în fața figurii calicului, pe care sunt ilustrate rubricile recurente ale publicației: „Urzică Scadalografescu”, „Cucoană gurădulce”, „Sus, Marcule!”, „Popa Colacu Pupăză”. În acest mod, imaginea concentrează vizual principalele direcții tematice și strategiile satirice cultivate de „Calicul”.

Prin urmare, presa umoristică a secolului al XIX-lea ocupă un loc important în dinamica vieții culturale și politice a epocii, nefiind doar o sursă de divertisment, dar și asumându-și un rol critic și formativ în spațiul public. Prin intermediul ironiei, satirei și caricaturii, publicațiile umoristice sancționează abuzurile de putere, incoerențele politice și tensiunile sociale, transformând râsul într-o modalitate de contestare simbolică a realităților contemporane. În acest context, revista „Calicul” reprezintă un exemplu relevant pentru dezvoltarea presei satirice transilvănene de la sfârșitul

³ Sursă: Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca, fond de periodice. © BCU Cluj-Napoca.

secolului al XIX-lea. Atât prin discursul său polemic și prin libertatea limbajului utilizat, cât și prin strategiile satirice cultivate, publicația reflectă preocupările politice, sociale și culturale ale epocii, evidențiind modul în care presa umoristică participă la formarea opiniei publice și la articularea unui discurs critic orientat împotriva abuzurilor și a inegalităților sociale. Totodată, „Calicul” ilustrează capacitatea presei satirice de a construi un spațiu alternativ de interpretare și comentare a realității, în care râsul funcționează nu doar ca formă de divertisment, ci și ca instrument de intervenție civică și culturală.

Anexa 1:

Referințe bibliografice:

AREȘAN, T. Claudiu. *Geneza comicului în cultura română*. Timișoara: Editura Excelsior Art, 2010. ISBN 978-973-592-250-4.

BAHTIN, Mihail. *François și cultura populară în Evul Mediu și în Renaștere*. Trad.: S. Receveschi. București: Editura Univers, 1974.

Calicul, 1881, nr. 10.

Calicul, 1883, nr. 10.

Calicul, 1895, nr. 6.

Calicul, 1886, nr. 9.

Calicul, 1886, nr. 8.

Calicul, 1887, nr. 7.

CROITORU, Corina. *Politica ironiei poetice în poezia românească scrisă în perioada comunistă*. Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2014. ISBN 978-606-17-0630-3.

DERRIDA, Jacques. *Diseminarea*. București: Editura Univers Enciclopedic, 1997. ISBN 973-9243-44-4.

EAGLETON, Terry. Politica umorului. *Dilema veche*. 2019, nr. 825, p. 5. Disponibil: https://adt.arcanum.com/ro/view/DilemaVeche_2019-4/?query=umorul&pg=336&layout=s [accesat 2025-06-13].

GAVRILESCU, Alexandru. *Fronțiștii. Caricatura politică în presa românească 1859-1899*. București: Editura Esențial, 2015.

GRĂMADĂ, Livia. *Presa satirică românească din Transilvania 1860–1918: antologie, studiu introductiv, note, glosar și anexe*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1974.

GRĂMADĂ, Livia. Un moment din istoria presei satirice din Transilvania. *Series Philologia. Fasciculus I*. Cluj-Napoca, 1968.

LUNGU, Corneliu Mihail (coord.). *De la Pronunciament la Memorandum 1868–1892*. București: Arhivele Statului din România, 1993.

PAITESCU, Val. *Humorul*. Iași: Editura Polirom, 2003.

PÎRVULESCU, Ioana. *Lumea ca ziar. A patra putere: Caragiale*. București: Editura Humanitas, 2011.

POPOVICI, Dumitru. *Romantismul românesc*. Ed. îngrijită și note de Ioana Petrescu. București: Editura Tineretului, 1969.

TRIFU, Constanța. *Presa umoristică de altădată*. București: Editura Minerva, 1974.

WILLS, Matthew. The Great Arms Bazaar of the Nineteenth Century. *JSTOR Daily*. 2023, 16 decembrie. Disponibil: <https://daily.jstor.org/the-great-arms-bazaar-of-the-nineteenth-century/> [accesat 2025-06-20].

***. Abonați Calicul. *Foaia Poporului*. 1904, nr. 2, p. 23. Disponibil: https://adt.arcanum.com/ro/view/FoaiaPoporului_1904/?query=calicul&pg=22&layout=s [accesat 2025-06-10].

***. O rușine a neamului nostru. *Tribuna Sibiului*. 1891, nr. 124, p. 494. Disponibil: https://adt.arcanum.com/ro/view/TribunaSibiului_1891_06/?query=calicul&pg=5&layout=s [accesat 2025-06-10].

Primit: 22 octombrie 2025

Acceptat: 26 iunie 2026